

Doç. Dr. Ahmet M. GÜNEŞ
Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Öğretim Üyesi

ÇEVRE HUKUKU

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR.....	XXI

Birinci Bölüm

Çevre Hukukunun Temelleri

I. Genel Olarak	1
II. Çevre Kavramı.....	2
III. Ekoloji.....	5
IV. Çevre Sorunları	8
V. Çevre Sorunsalı	12
VI. Çevreye İlişkin Etik Yaklaşımlar	13
VII. Çevre Hukukunun Konusu ve Amacı	15
VIII. Çevre Hukukunun Kaynakları	17
IX. Çevre Hukukunun Nitelikleri	21
X. Çevre Hukukunun Tarihsel Gelişimi	25
A. İlk Çağlardan 1950'lere	25
B. 1950'lerden Günümüze	27
C. Türk Çevre Hukukunun Gelişim Seyri.....	32

İkinci Bölüm

Çevre Hukukunun Temel İlkeleri

I.	Genel Açıklamalar	37
II.	Önleme İlkesi.....	40
	A. İçerik ve İşlev.....	40
	B. Uygulamaya Aktarım.....	43
	C. Türk Hukukundaki Yansımalar	45
III.	İhtiyat İlkesi	46
	A. Genel Olarak	46
	B. Risk Toplumu Teorisi.....	47
	C. Uygulama Alanı	49
	D. Üç Aşamalı Güvenlik Modeli.....	50
	E. Uygulamaya Aktarım.....	52
	F. Türk Hukukundaki Yansımalar	56
IV.	Kirleten Öder İlkesi.....	58
	A. Genel Olarak	58
	B. Tanım ve İçerik	59
	C. Kirleten ve Dışsallıklar	61
	D. Uygulamaya Aktarım	63
	E. Eleştiriler.....	65
	F. Kullanan Öder İlkesi ve Toplum Öder İlkesi	66
	G. Türk Hukukundaki Durum	67
V.	Sürdürülebilir Kalkınma İlkesi.....	69
	A. Genel Olarak	69
	B. Ortaya Çıkış ve Gelişim	71
	C. Kavramsal Çerçeve.....	76
	D. Uygulamaya Aktarım.....	79
	E. Türk Hukukundaki Yansımalar	80
VI.	Katılım İlkesi	83

A. Genel Olarak	83
B. Gelişim Seyri.....	85
C. Çevresel Bilgiye Erişim	86
D. Türk Hukukundaki Durum	87
VII. Entegrasyon İlkesi	91
A. Genel Olarak	91
B. Dış Entegrasyon	92
C. İç Entegrasyon	94
D. Uygulamaya Aktarım.....	95
E. Türk Hukukundaki Yansımalar	97
VIII. İşbirliği İlkesi	98

Üçüncü Bölüm

Çevre Hukukunun Araçları

I. Genel Açıklamalar	103
II. Düzenleyici Araçlar.....	105
A. Yasaklama	105
B. İzin	107
C. Bildirim	108
D. Yükümlülükler.....	109
E. Standartlar.....	111
F. Koruma Alanlarının Oluşturulması	113
G. Çevresel Etki Değerlendirmesi.....	115
III. Piyasaya Dayalı Araçlar	116
A. Mülkiyet Hakları	116
B. Emisyon Ticareti.....	117
C. Çevresel Vergiler	120
D. Kirlilik Ücretleri	121
E. Teşvikler	123

IV. Katılımcı Araçlar.....	126
A. Planlama.....	126
B. Bilgi Edinme	130
C. İdari ve Yargısal Başvurular.....	132
D. Gönüllü Uygulamalar	133
1. Çevre Sözleşmeleri	134
2. Örgütsel Uygulamalar	135
3. Bilgilendirmeye Dayalı Uygulamalar	136

Dördüncü Bölüm

İnsan Hakları ve Çevre

I. Genel Açıklamalar	139
II. Çevrenin Anayasal Düzeyde Korunması.....	140
III. Çevre Hakkı	142
A. İnsan Haklarının Evrimi Bağlamında Dayanışma Hakları ..	142
B. İnsan Hakkı olarak Çevre Hakkı	147
1. Çevre Hakkının Gelişimi	147
2. Çevre Hakkının Konusu	149
3. Çevre Hakkının Sahipleri	150
4. Çevre Hakkının Yükümlüleri	153
5. Çevre Hakkının Diğer Haklarla İlişkisi	155
C. Çevre Hakkının Güvenceleri Olarak Usuli Haklar	157
D. Türk Hukukunda Çevre Hakkı	160
1. Anayasal Düzeyde.....	160
2. Yasal Düzeyde.....	165
IV. Bölgesel ve Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Çevre	166
A. Genel Olarak.....	166
B. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	167
1. Genel Saptamalar.....	167

2. Özel Hayata Saygı Hakkı	168
3. Yaşam Hakkı	170
4. Adil Yargılanma Hakkı ve Etkili Başvuru Hakkı	171
5. Bilgi Edinme Hakkı	173
6. Mülkiyet Hakkı	173
C. Diğer Sözleşmeler	174

Beşinci Bölüm

Çevresel Etki Değerlendirmesi

I. Genel Açıklamalar	177
II. ÇED'in Tanımı ve Özellikleri.....	178
III. Tarihsel Gelişim.....	181
IV. Düzenleme Biçimleri	183
V. ÇED'in Hukuki Niteliği	186
VI. ÇED'in Usul Aşamaları.....	187
A. Genel Saptamalar	187
B. Projenin Gerçekleştirilmesine İlişkin Başvurunun Yapılması.....	188
C. Ön İnceleme	189
D. Kapsam Belirleme	190
E. ÇED Raporunun Hazırlanması.....	191
F. ÇED Raporunun Yetkili Makamlarca İncelenmesi	192
G. Projeye İlişkin Nihai Kararın Verilmesi	193
H. İzleme ve Denetim	194
I. ÇED Sürecine Katılım	195
VII. Stratejik Çevresel Değerlendirme	197
VIII. Türk Hukukunda ÇED.....	200
A. Genel Olarak	200
B. ÇED'e Tabi Projeler	202

C. ÇED Sürecinin Aşamaları	203
1. Bakanlığa Başvuru.....	203
2. Ön İnceleme	204
3. Kapsam Belirleme	204
4. ÇED Raporunun Hazırlanması.....	205
5. ÇED Raporunun İncelenmesi.....	205
6. Kararın Verilmesi.....	206
7. İzleme ve Kontrol	207
8. Halkın Katılımı.....	207
D. ÇED Sürecindeki İdari İşlemler	209
E. ÇED Sürecinin Etkililiği	211

Altıncı Bölüm

Çevre İdare Hukuku

I. Genel Olarak.....	215
II. İdari Örgütlenme	217
A. Üniter ve Federal Örgütlenme Biçimleri.....	217
B. Merkezi, Yerel, Sektörel ve Danışsal Yapılanmalar	220
C. Türkiye’de Çevre İdaresi.....	222
1. Tarihsel Gelişim.....	222
2. Merkezi İdare	225
a. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	225
b. Orman ve Su İşleri Bakanlığı ve Diğer Bakanlıklar	228
3. Yerel Yönetimler.....	229
a. Belediyeler.....	230
b. Büyükşehir Belediyeleri.....	231
c. İl Özel İdareleri ve Köyler.....	233
4. Sektörel ve Danışsal Birimler.....	234
III. Kamu Hizmetleri	236

A. Genel Açıklamalar	236
B. Çevresel Kamu Hizmetleri	239
IV. Kolluk Faaliyetleri	242
A. Genel Açıklamalar	242
B. Çevre Kolluğu	245
V. Yargısal Korunma	249
A. Genel Açıklamalar	249
B. Türk Hukukundaki Durum	252

Yedinci Bölüm

Çevre Ceza Hukuku

I. Genel Açıklamalar	259
II. Çevrenin Korunmasında Ceza Hukukunun Rolü	261
III. Çevre Suçu Kavramı	262
IV. Çevrenin Ceza Hukuku Aracılığıyla Korunmasına İlişkin Modeller	264
V. Çevrenin Ceza Hukuku Uygulamasında Karşılaşılan Temel Sorunlar	267
A. Tüzel Kişilerin Sorumluluğu	267
B. Hukuka Aykırılık Bağlamında İdari İzinler	268
C. Nedensellik Bağı	270
D. Manevi Unsur	271
VI. Türk Hukukunda Çevresel Suçlar ve Kabahatler	272
A. Genel Olarak	272
B. Türk Ceza Kanunu'nda Düzenlenen Çevre Suçları	273
1. Çevrenin Kasten Kirletilmesi Suçu	275
a. Genel Görünüm	275
b. Atık ve Artıkların Toprağa, Suya ve Havaya Kasten Verilmesi Suçu	276

c. Atık ve Artıkları İzinsiz Olarak Ülkeye Sokma Suçu ...	282
d. Tüzel Kişilerin Ceza Sorumluluğu	284
2. Çevrenin Taksirle Kirletilmesi Suçu	286
a. Suçun Unsurları	286
b. Suça İlişkin Diğer Hususlar	288
c. Suçun Nitelikli Hali	289
3. Gürültüye Neden Olma Suçu	290
a. Suçun Unsurları	290
b. Suça İlişkin Diğer Hususlar	293
C. Çevre Kanunu'nda Düzenlenen Suçlar	295
D. Çevre İle İlgili Kabahatler	296
1. Kabahatler Kanunu	297
2. Çevre Kanunu	299

Sekizinci Bölüm

Çevre Özel Hukuku

I. Genel Açıklamalar	301
II. Komşuluk Hukuku	303
A. Genel Olarak	303
B. Türk Hukukundaki Durum	305
1. Genel Görünüm	305
2. Taşınmaz Mülkiyetinin Çevresel Etkiler Nedeniyle Sınırlanması (TMK md. 737)	306
a. Çevresel Etkiler Doğuran Müdahaleler	307
b. Müdahalelerin Taşkınlığı	309
c. Yerel Âdete Uygun Kaçınılmaz Taşkınlıklar	310
3. Taşınmaz Malikinin Çevresel Etkiler Doğuran Müdahalelerden Sorumluluğu (TMK md. 730)	312
a. Sorumluluğun Koşulları	312

b. Kirletene Karşı Açılabilir Davalar	315
III. Çevresel Sorumluluk Hukuku	317
A. Genel Olarak	317
B. Sorumluluğun Koşulları	318
C. Çevresel Sorumluluğun Uygulanması Bağlamında Karşılaşılan Güçlükler	321
D. Çevre Kanunu'na Göre Sorumluluk	325
1. Genel Görünüm	325
2. Sorumluluğun Hukuki Niteliği	326
3. Sorumluluğun Koşulları	327
a. Çevrenin Kirletilmesi.....	328
b. Hukuka Aykırılık	329
c. Zarar	331
d. Nedensellik Bağı.....	334
4. Çevre Kanunu'nun 28. Maddesinin Diğer Sorumluluk Halleri ile İlişkisi	337

Dokuzuncu Bölüm

Uluslararası Çevre Hukuku

I. Genel Açıklamalar	341
II. Tarihsel Gelişim.....	343
A. İlk Dönemler	343
B. Yetmişli Yıllar.....	344
C. Seksenli Yıllar	345
D. Doksanlı Yıllar	346
E. İkininli Yıllar	348
III. Uluslararası Çevre Hukukunun Kaynakları	351
A. Uluslararası Antlaşmalar.....	352
1. Genel Olarak	352

2. Çevrenin Korunmasına İlişkin Bazı Uluslararası Antlaşmalar	356
3. Uluslararası Çevre Antlaşmalarının Türk Hukukundaki Değeri	363
B. Uluslararası Teamül Hukuku	365
1. Genel Olarak	365
2. Çevrenin Korunmasına İlişkin Uluslararası Teamül Hukuku Kuralları.....	367
a. Ciddi Nitelikteki Sınıraşan Çevresel Kirliliklere Neden Olma Yasağı.....	367
b. İşbirliği Yükümlülüğü	370
c. İhtiyat İlkesi.....	371
d. Hakça Kullanım İlkesi.....	372
3. Oluşum Sürecindeki Uluslararası Teamül Hukuku	373
C. Hukukun Genel İlkeleri	375
D. Yardımcı Kaynaklar	376
E. Esnek Hukuk (Soft Law)	377
IV. Uluslararası Çevre Hukukunda Temel Aktörler	378
A. Devletler	378
B. Uluslararası Örgütler	379
C. Sivil Toplum Örgütleri	382
V. Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişim Perspektifleri.....	383

Onuncu Bölüm

Avrupa Birliği Çevre Hukuku

I. Genel Açıklamalar	387
II. Tarihsel Gelişim.....	390
III. Birincil Hukuk.....	394
A. Genel Çerçeve.....	394

B. Avrupa Birliği Çevre Politikasının Hedefleri	397
C. Avrupa Birliği Çevre Politikasının İlkeleri	400
1. Genel Olarak	400
2. Yüksek Seviyede Koruma İlkesi	401
3. İhtiyat İlkesi	402
4. Önleme İlkesi	403
5. Kaynakta Önleme İlkesi	404
6. Kirleten Öder İlkesi	404
7. Entegrasyon İlkesi	406
8. Diğer İlkeler	407
D. Temel Haklar Şartı'nda Çevre	409
IV. İkincil Hukuk.....	410
KAYNAKÇA	417
EK-I: Çevre Kanunu	427
EK-II: Çevreye İlişkin Diğer Düzenlemeler	465